

Multimodale tekster i læreruddannelsen

SARA HANNIBAL, LEKTOR I DANSK OG
CHRISTINE PILEGAARD LARSEN, LEKTOR I
DANSK, LÆRERUDDANNELSEN UCC

I denne artikel giver vi et indblik i, hvordan vi arbejder med multimodale tekster i læreruddannelsen i UCC, University College Capital. Vi ser først på rammen for arbejdet, nemlig hvordan multimodalitet beskrives i bekendtgørelsen og den lokale studieordning, samt hvordan undervisningen i og med multimodale tekster har forandret sig historisk. Dernæst diskuterer vi det multimodalitetsbegreb, vi anvender i undervisningen og giver via interview nogle eksempler på, hvordan såvel vi selv som vores kolleger underviser de kommende lærere i multimodale tekster.

I 2013 fik læreruddannelsen i Danmark en ny bekendtgørelse. De traditionelle linjefag kom til at hedde "undervisningsfag", og indholdet blev opdelt i specifikke indholdsmoduler tilpasset henholdsvis specialisering til undervisning i dansk i indskoling (1.-6. klassetrin) og udskoling (4.-10. klassetrin). I danskfaget har vi fire moduler på hver specialiseringsdel, der tilsammen dækker fagets mange kompetenceområder. To af dem er beskrevet nationalt, dvs., at de er fælles for alle læreruddannelser i Danmark, og to moduler har de enkelte læreruddannelser selv bestemt – også kaldet lokale moduler. Et af de nationale moduler i dansk omhandler "multimodale tekster", og det er dette modul, der i det følgende skal sættes spot på.

Mediefaget i den forrige læreruddannelse (LU07)

Vi har selv undervist i læreruddannelsen siden slutningen af 90'erne under skiftende bekendt-

gørelser. Det, som vi tidligere bredt betegnede som "mediedelen" af danskfaget, er med den nye bekendtgørelse fra 2013 blevet lagt ind under de "multimodale tekster/tekstmodaliteter". I indskolingsdelen af faget hedder modulet "tekstmodaliteter", i udskoling "multimodale tekster". For udskolingsdelen af dansk er modulet nationalt, for indskoling lokalt.

Det har altid været en problematik i danskfaget at få mediedelen af faget til at hænge sammen med resten. Og det er jo ikke så mærkeligt, når man tænker på, at medier traditionelt er et helt selvstændigt fagområde med sine egne mål og sin egen historie, forskning og didaktik. Problemstillingen kan spores tilbage til 1970'ernes indførelse af "det udvidede tekstbegreb", hvor andre teksttyper end de litterære vandt indpas i skolen. Reklamer og andre sagprosatetekster indgik på lige fod med skønlitteraturen, ligesom film i forskellige genrer blev en del af dansk. I danskfaget fik mediedelen senere betegnelsen "andre udtryksformer" og indgik sammen med drama, æstetiske læreprocesser og forskellige former for kreative udtryk i en stor samlet pulje, som man – sat lidt på spidsen – kunne bruge, som man ville. Mange undervisere arbejdede fx med kortfilmforløb, med reklameanalyse og –produktion, og nogle kastede sig ud i forløb med computerspil, musikvideoer og billedromaner i takt med, at nye genrer og medier opstod. Den didaktiske forskning kom på banen med nye metoder op gennem 1980'erne og 90'erne, fx Birgitte Tuftes "zigzag-model"¹, og påpegede, at det var vigtigt, at eleverne (og dermed de studerende i læreruddan-

nelsen) skulle forholde sig til de medier, eleverne brugte i deres fritid, for ikke at skabe det, som hun og andre kaldte "en parallel skole". Ud af denne didaktiske forskning blev der sat spot på det, man kan kalde "mediedannelse". Samtidig løb et parallelt og mere kommunikativt spor, hvor der i højere grad blev lagt vægt på kommunikative færdigheder fx i forhold til avisgenrer, som eleverne skulle mestre i forhold til både læsning og skrivning.

Vi genkender begge dele af det gamle mediefag i bekendtgørelsens beskrivelse, men det multimodale perspektiv er tydeligst: Vi skal arbejde med multimodale tekster for at kunne afkode og forstå budskaber og for at kunne kommunikere gennem multimodale tekster. Det er læsning, og det er kompetencer indenfor afkodning og forståelse, der vægtes. Det betyder ikke, at man ikke kan arbejde med den dannelsesmæssige dimension, når man fx ser ungdomsserien *Skam* med udskolingseleverne eller læser billedbøger med indskolingseleverne. Men det er netop ikke mediedannelse, der er det primære fokus, når man taler om multimodale tekster eller tekstmodaliteter. Det er færdigheder indenfor kommunikation og læsning, som man kan se, når man nærlæser bestemmelserne for faget i læreruddannelsen, jf. nedenfor.

Multimodale tekster eller tekstmodaliteter – LU13

Rammer for tilrettelæggelsen af undervisningen findes som bekendt i de styredokumenter som henholdsvis den lokale studieordning og ministeriets fastsætter. Ud af disse beskrivelser skal vi så som undervisere forvalte fagets kerneområder, herunder det multimodale tekstbegreb. Ser man på, hvad styredokumenterne fremhæver som det centrale i tilrettelæggelsen af modulet, får man ikke et helt entydigt svar på, hvad kernen i undervisningen i multimodale tekster skal være.

Formålet for modulet er beskrevet lidt forskelligt, og med forskellige termer, i henholdsvis beskrivelsen for indskoling og udskoling. I indskolings-/melletrinsspecialiseringen kaldes modulet "tekstmodaliteter" og i udskolingsspecialiseringen "multimodale tekster". Det kunne måske pege på, at der er en forskel på de to modulers forståelse af multimodalitetsbegrebet. Formålet

for modulet i indskoling lyder: "Formålet med modulet er at den studerende tilegner sig fagdidaktisk viden og færdigheder i at planlægge, gennemføre og evaluere undervisning, der udvikler elevernes **evne til at forstå og kommunikere i forskellige tekstmodaliteter**" (studieordning læreruddannelsen UCC 2016/17, vores fremhævelser).

Både i ind- og udskoling skal eleverne (og de studerende) kunne forstå – altså læse og analysere – og kommunikere med og gennem multimodale tekster.

I udskolingsspecialiseringen er formålet formuleret: *Formålet med modulet er at den studerende tilegner sig fagdidaktisk viden om og færdigheder i at planlægge, gennemføre og evaluere læringsmålstyret undervisning i multimodale tekster for at udvikle elevernes tekstkompetence på 4.-10. klassetrin* (studieordning læreruddannelsen UCC 2016/17, vores fremhævelser).

Som man kan se, formuleres formålet lidt forskelligt, selvom man må opfatte det som det samme: Både i ind- og udskoling skal eleverne (og de studerende) kunne forstå – altså læse og analysere – og kommunikere med og gennem multimodale tekster.

Går man længere ind i beskrivelsen af modulerne, vil man se forskellige faglige termer anvendt. I udskolingsdelen tales om "sammensatte tekster", som er den norske oversættelse af begrebet multimodalitet, som man bl.a. kan se anvendt hos Elise Seip Tønnessen². Men begrebet anvendes ikke konsekvent som term for multimodalitet. Når begrebet uddybes, bliver det til "sammensatte tekster, hvor tekst, lyd og billeder arbejder sammen" og konkretiseres som "analoge og digitaliserede tekster, fx billedfortællinger, film og læringsportaler". I indskoling anvendes begreberne "mono- og multimodale tekster" og konkretiseres som "modaliteterne tale, skrift, lyd, billede og levende billeder" og uddybes senere som "fiktive, faktive, interaktive samt offentlige, semioffentlige og

private tekster”. Altså i princippet det samme indhold, men tydeligere eksemplificeret i indskolingsdelen. Forskellen mellem de to specialiseringsdele kommer især til udtryk, når indholdet konkretiseres. Her ser man, at undervisningen i 4.-10. klasse skal indeholde et analytisk og kritisk perspektiv, herunder kildekritisk, mens indskolingen i højere grad skal kende forskellige genrer for at kunne udtrykke sig i dem – altså et primært kommunikativt formål. Her kunne man have ønsket sig, at de to specialiseringsdele i højere grad havde vægtet ensartethed i begrebsdefinitioner og tydeligere havde beskrevet en progression mellem de to moduler for at modvirke den forvirring, der let opstår, når der introduceres nye fagbegreber.

Multimodalitet i læreruddannelsen

Begrebet ”multimodalitet” er nyt i læreruddannelsen og i folkeskolens fagbeskrivelser. Mange lærere i skolen er derfor med god grund usikre på, hvad begrebet dækker over. Det gælder også mange studerende og undervisere. I vores udlægning af begrebet, kan det ses i forlængelse af et funktionelt sprogsyn inspireret af lingvisten Michael Hallidays udvikling af den systemisk funktionelle lingvistik. Sprog er afhængigt af kontekster og kommunikerer i forhold til konteksten. Tekster kommunikerer på mange måder og gennem mange modaliteter, og brugen af modaliteternes muligheder skal ses i forhold til det, teksten vil kommunikere indenfor den kontekst, den kommunikerer indenfor. Günther Kress og Theo van Leeuwen³ taler om begreber som affordans, saliens, informationslænking og rytme, der, kort fortalt, beskriver et blik på modaliteternes betydningspotentiale, samt hvordan modaliteterne virker sammen i den givne tekst, og derfor kan tages i anvendelse, når man vil analysere multimodale tekster. Men disse begreber kan man ikke umiddelbart se ud af modulbeskrivelserne. Vi mener, det er relevant at undersøge, hvad det er for begreber, vi anvender som læreruddannere, når vi skal undervise i de multimodale tekster. Vi mener, det må være vigtigt, at vi har den samme tilgang til forståelsen af de multimodale tekster, fordi en uklar begrebsdannelse i sidste ende vil betyde uklarhed i forhold til undervisning af eleverne i skolen fra 1.-10. klasse. Vi har derfor spurgt til dette blandt vore kolleger i dansk i læreruddannelsen UCC (og os selv) med

det formål at finde ud af, om vi har fælles fodslag, når det gælder omgangen med de multimodale tekster og de begreber, vi bruger i praksis.

Multimodalitet på mellemtrinnet og i udskolingen i praksis

Søren Eefsen, lektor i dansk i Læreruddannelsen, UCC, har netop har undervist i modulet i aldersspecialiseringen til mellemtrin og udskoling, og vi har bedt om hans bud på hvilke udfordringer, modulet byder på. Han problematiserer det, han kalder ”det gamle, vi tager med os, og det nye, vi skal inddrage”; vi har i læreruddannelsen stadig en opfattelse af, at der findes et mediefagligt indhold, som vi som undervisere henter ud af tidligere bekendtgørelser og studieordninger, som kolliderer lidt med den ny medieopfattelse, der har fået overskriften multimodale tekster. Undervisernes opgave bliver at få disse to forskellige tilgange til mediedelen af faget dansk – det gamle mediefag og det nye multimodale mediefag – til at hænge meningsfuldt sammen. Og det er ikke så let. I praksis gør Søren Eefsen det, at han først introducerer, hvad begrebet multimodalitet dækker over gennem præsentation af begreber hentet fra fx Anne Løvland og Günther Kress⁴. Derefter skal de studerende så arbejde med analyser af multimodale tekster, fx hjemmesider, blogs og læremidler, ud fra begreberne. Senere følger en anden og mere traditionel del, hvor indholdet især fokuserer på faktiske tekster som avisgenrer. Forskellige former for teknologier indgår undervejs, herunder kodning, arbejde med skoleblogs etc. Søren fremhæver det problematiske i, at modulet om multimodalitet i UCC ligger som det sidste modul i dansk, og dermed er det modul, der – naturligt nok – lægger op til den afsluttende kompetencemålsprøve i undervisningsfaget. Det betyder, at både indholdet i modulet og selve undervisningen let kan blive en slags ”teaching to the test”. Prøvespørgsmålene til kompetencemålsprøven har nemlig stor betydning i et danskfag, der er så komprimeret, som det er i LU13 (40 ECTS imod 72 ECTS i den gamle uddannelse LU 07), fordi de udpeger, hvad der skal være det centrale indhold i danskfaget. Men kompleksiteten understreges yderligere af, at de udskolingsstuderende på læreruddannelsen i UCC kan trække to spørgsmål til den afsluttende kompetencemålsprøve, der knytter sig til modu-

let om multimodalitet, som netop viser, at vi som undervisere i UCC og de styringsdokumenter, vi tilrettelægger ud fra, ikke fuldt ud har taget begrebet om multimodalitet til os. Det ene prøvespørgsmål handler om "levende billeder" og refererer på mange måder til tidligere tiders danskfag i læreruddannelsen, hvor de studerende skal lave analyse og opstille mål for et produktionsforløb i levende billeder – i praksis ofte kortfilmforløb. Det andet spørgsmål handler om "multimodal literacy", der har analyse af multimodale, digitale tekster i centrum. De to slags prøvespørgsmål peger på sin vis i vidt forskellige retninger og lægger op til, at man som underviser stadig skal håndtere såvel et "gamelt mediefag" som et "nyt multimodalt fag".

Prøvespørgsmål 1.-6.klasse, dansk 2017, UCC

Multimodalitet i danskundervisningen

- Analysér en eller flere multimodale tekster med henblik på at vurdere anvendeligheden i danskundervisningen. Inddrag læsepædagogiske overvejelser i din analyse og formulér læringsmål for arbejdet med teksten
- Udarbejd opgaver til den eller de analyserede multimodale tekster
- Diskutér, hvilke fagdidaktiske udfordringer der kan være i arbejdet med multimodale tekster
- Vis, hvordan læreren kan støtte elevernes læsning af den/de multimodale tekster

Digitale medier

- Tilrettelæg et undervisningsforløb i og/eller med digitale medier
- Forklar og begrund forløbets organisering, indhold, progression og læringsmål
- Analysér og vurdér mindst en af de tekster, som indgår i forløbet
- Diskutér begrebet "digital dannelse" i en danskfaglig kontekst
- Præsenter dit forløb for dine kommende danskkolleger

Prøvespørgsmål 4. – 10. klasse, dansk 2017, UCC

Levende billeder

- Opstil og begrund læringsmål for et undervisningsforløb i levende billeder. Undervis-

ningsforløbet skal bl.a. sigte mod at udvikle elevernes viden om den valgte genre og dens virkemidler

- Analysér og fortolk mindst et af de værker, som indgår i forløbet
- Diskutér de muligheder og udfordringer som knytter sig til undervisning i levende billeder
- Ved den mundtlige eksamen skal du vise en egenproduktion (maks. to minutter), som er designet til at indgå i dit undervisningsforløb

Multimodal literacy

- Opstil og begrund læringsmål for et undervisningsforløb i og med multimodale, digitale tekster, hvor formålet er at styrke elevernes multimodale literacy-kompetencer
- Lav en analyse af mindst en af de tekster, der indgår i dit undervisningsforløb (det kan f.eks. være en hjemmeside, et digitalt undervisningsmateriale, en app eller lignende)
- Diskutér de muligheder og udfordringer, som knytter sig til undervisningen i multimodale, digitale tekster
- Den mundtlige eksamen skal indeholde et performativt element, der integreres i fremlæggelsen

Spørgsmål til mundtlig kompetencemålsprøve i dansk, lokalt udarbejdet af UCC, januar 2017.

Eleverne er dybt motiverede for, og ofte gode til, at gennemskue og bruge de multimodale virkemidler og udtryksformer.

Tekstmodaliteter i indskolingen og på mellemtrinet i praksis

Vi har også kigget på den praktiske forvaltning af vores egen undervisning i indskolingsmodulet "tekstmodaliteter". Her vil vi – udover det teoretiske og analytiske blik på multimodalitet, som her også bygger på de samme teoretikere som Søren Eefsen nævnte – fremhæve det væsentlige i at arbejde med kreative tilgange til de multimodale tekster. Da arbejdet med multimodale tekster

også behandles i forbindelse med arbejdet med både genrepædagogik, faglig læsning og skrivning, læseforståelse og læsestrategier, er det væsentligt, at undervisningen i tekstmodaliteter inddrager teknologier, apps og programmer, som på forskellig vis kan understøtte de yngste elevers sproglige og multimodale kompetencer. De kommende indskolings- og mellemtrinlærere skal have et repertoire af forholdsvis simple teknologier med sig fra uddannelsen og fx kende programmerne i Skoletube som fx Screencast, Go Animate, Thinglink, som alle kan understøtte arbejdet med multimodale tekster i undervisningen. De studerende skal stifte bekendtskab med kreative og legende tilgange til arbejdet med fx billedbøger og billedromaner for at kunne forstå potentialet i forhold til undervisning i multimodale tekster i folkeskolen. Skolens yngre elever får helt naturligt gennem deres legende omgang med forskellige former for multimodale tekster i hjemmet og i fritiden også opbygget vigtige literacykompetencer og -erfaringer, som man kan bygge videre på i det kreative og skabende arbejde med fx fremstilling og produktion af tekster i bred forstand. Det kan man se, når indskolingsbørn bruger en dukketeater-app som Puppet Pals⁵, når de i skolen arbejder med booktrailere, hvor de gennem en pointeret fortolkning af en tekst skal lave en teaser med et narrativt forløb, lyd og billeder, og når de laver multimodale fag- og skønlitterære bøger i en app som fx Bookcreator⁶. Eleverne er dybt motiverede for, og ofte gode til, at gennemskue og bruge de multimodale virkemidler og udtryksformer. De kommende indskolingslærere må således være bevidste om, at de får meget forærende til deres egen fremtidige undervisning, hvis de ikke selv er bange for at kaste sig ud i arbejdet med kreative og æstetiske læreprocesser. Det gælder naturligvis også i alle andre dele af danskfaget. Det er derfor paradoksalt, at ordet ”kreativt” ikke findes i studieordningen og bekendtgørelsen for nogle af de fire moduler i danskfaget i aldersspecialiseringen til lærer i indskoling og på mellemtrin, når det nu gennemsyrrer hele kompetenceområdet ”fremstilling” i danskfaget i Fælles Mål.⁷

Fremtiden

Vi har nu fået og givet nogle bud på, hvordan undervisningen i det multimodale felt bliver forvaltet i danskfaget i den almindelige læreruddannelse. I

forhold til, hvordan vi bedst muligt sikrer, at kommende danskklærere i folkeskolen klædes bedst muligt på til at forvalte det multimodale tekstbegreb, har vi talt med Lise Dissing Møller, som er lektor i dansk i læreruddannelsen UCC og tilknyttet Future Class Room Teacher. Future Classroom Lab arbejder med at udvikle nye undervisningsformer, læringsrum og tilgange til integration af teknologi i undervisningen (se futureclassroom-lab.dk).

Der er i høj grad behov for, at vi på nationalt plan får diskuteret, hvad vi skal stille op med de multimodale tekster i læreruddannelsens danskfag, så vi netop ikke bare i praksis gør lidt af det hele.

Lise Dissing Møller taler for, at man helt afskaffer modulet ”multimodale tekster/tekstmodaliteter” i dansk. Multimodalitet skal ikke parkeres som noget særligt i danskfaget, men skal i stedet ses som et gennemgående tema i alle læreruddannelsens fag. Hun mener, at alle fag, ikke mindst Lærerens Grundfaglighed (de pædagogiske fag), i langt højere grad skal inddrage teknologier, der kan understøtte det faglige indhold. Teknologier som apps, film- og lydproduktioner, computerspil giver hver især nye sproglige udtryksmuligheder, som andre fag end dansk også skal kunne håndtere. Når multimodalitetsbegrebet snævert kobles til særlige fag, eller dele af fag, risikerer man – ligesom vi har set det med diskussionen om faglig læsning – at sprog kun angår danskfaget. Men multimodalitet er netop, ifølge Lise Møller, noget alment knyttet tæt sammen med den måde, vi som mennesker udtrykker os på i et moderne samfund, og bør dermed angå alle fag. Hun mener, at det især skyldes den megen fokus på de såkaldte ”21st Century Skills” at vi opfatter multimodalitet som noget, der udelukkende har at gøre med kommunikation i kontekster. I Lise Dissing Møllers optik er multimodalitet mere end det. Også hun slår til lyd for, at lærere og elever gennem arbejdet med multimodale tekster og medier i bred forstand, udnytter enhver given

mulighed for at arbejde kreativt og legende, og det er lige så vigtigt at kunne i et fremtidsperspektiv i forhold til at afsøge og forstå sproglige og æstetiske udtryksformer, siger hun.

Opsamling

Hvis man skal vove en konklusion på den undersøgelse, vi her har foretaget, kan man først og fremmest sige, at vi befinder os et sted, hvor vi forsøger at integrere det gamle mediefag, som havde mediedannelse, kreative processer med produktionsforløb og analyser med rod i videnskabsfaget medier i centrum, med et nyt mediefag med overskriften ”multimodale tekster”, der i højere grad er rundet af den videnskabelige forskning på det sproglige område. Vi har meget færre ECTS-point og dermed lektioner at gøre godt med, og det kan synes paradoksalt, at vi med 25-30 studerende på hvert hold, som på alt for kort tid skal rustes til at varetage undervisning i multimodale tekster i folkeskolen, bestræber os på at give de kommende lærere ”lidt af det hele”. De studerende møder os og modulet med en viden om, at folkeskolens elever som aldrig før er vant (for)brugere af multimodale tekster og medier i bred forstand. De har en forventning om, at de nu skal have lov til at arbejde med medieproduktioner, gerne med ”hands-on” og tips og tricks til, hvordan de kan få eleverne i gang med produktioner i skolen, og de bliver skuffede, når de får at vide, at modulet især handler om sprog og læsning – og ikke så meget om kreative og produktive tilgange til multimodale tekster. Vi vil jo gerne opfylde deres forventninger, men vores lokale og nationale styredokumenter hjælper os ikke helt så meget, som de måske burde. De peger især på, at vi skal ”det hele” på den halve tid. Der er i høj grad behov for, at vi på nationalt plan får diskuteret, hvad vi skal stille op med de multimodale tekster i læreruddannelsens danskfag, så vi netop ikke bare i praksis gør lidt af det hele, men vægter det, der rent faktisk skal til, for at vi uddanner lærere, som kan omgås multimodale tekster sammen med eleverne i skolen.

Referencer

Tufte, B. (2001). *TV på tavlen – medier og pædagogik*. Akademisk Forlag.

Tønnessen, E. S. (2012). *Sammensatte tekster – børns tekstpraksis*. Læsevejlederen. Klim.

Løvland, A. (2009). *Sammensatte fagtekster – en multimodal udfordring. At læse i alle fag*. Læsevejlederen. Klim.

Kress, G. og van Leeuwen, T. (2006). *Reading Images – the grammar of visual design*. Taylor & Francis Ltd.

Studieordning dansk, Læreruddannelsen UCC 2016/17: <https://portal1.ucc.dk/Studieinfo/Uddannelser/Laerer/Studieordning/Sider/default.aspx>

Fælles Mål, dansk: <http://www.emu.dk/sites/default/files/Dansk%20-%20januar%202016.pdf>

Noter

- 1 Se fx: Birgitte Tufte: *TV på tavlen (medier og pædagogik)*, Akademisk Forlag 2001
- 2 I fx Elise Seip Tønnessen: *Sammensatte tekster – børns tekstpraksis*, Læsevejlederen, Klim 2012.
- 3 I fx *Reading Images: the grammar of graphic design*, London: Routledge, 1996.
- 4 Anne Løvland og Elise Seip Tønnessen refererer til Günther Kress’ begreber om affordans, informationslinkning m.m. i artiklen *Sammensatte tekster – en multimodal udfordring*, i: *At læse i alle fag*, Klim 2009. Artiklen er meget anvendt i læreruddannelsen.
- 5 Puppet Pals er en app til iPad.
- 6 Bookcreator er en app til iPad.
- 7 Se ”fremstilling” i henholdsvis dansk efter 4. klasse og dansk efter 9. klasse, <http://www.emu.dk/sites/default/files/Dansk%20-%20januar%202016.pdf>